

Dariusz Majchrzycki, Benedykt Pepliński

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

ANALIZA POZYCJI KONKURENCYJNEJ POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW HODOWLI ŻYTA OZIMEGO

ANALYSE OF COMPETITIVE POSITION OF POLISH WINTER RYE BREEDING COMPANIES

Słowa kluczowe: pozycja konkurencyjna, opłaty licencyjne, żyto ozime, powierzchnia reprodukcji

Key words: competition position, license fees, winter rye, multiplication area

Abstrakt. Przedstawiono analizę pozycji konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw hodowli roślin na rynku żyta ozimego w stosunku do firm zagranicznych. Zakres czasowy analizy obejmował lata 2009-2013. Stwierdzono, że w analizowanym okresie udział polskich firm hodowli żyta ozimego w Polsce pod względem liczby odmian i powierzchni plantacji nasiennych był nadal dominujący. Na uwagę zasługuje głównie firmy KWS Lochow Polska Sp. z o.o., co przejawia się m.in. liczbą rejestrowanych odmian oraz udziałem w reprodukcji nasiennej, zwłaszcza żyta mieszańcowego.

Wstęp

Hodowla roślin w Polsce ma znaczące osiągnięcia i przez przeszło sto dwadzieścia lat swojego istnienia nie odbiegała od poziomu światowej hodowli. Przykładami są odmiany buraka cukrowego z przełomu XIX i XX wieku oraz pszenżyta ozimego hodowli firmy DANKO Sp. z o.o. z lat 80. XX wieku. Polskie nasiona były kupowane zarówno na wschodzie, jak i na zachodzie Europy. Polska hodowla stworzyła także nowoczesny system nasiennictwa. Do lat 90. ubiegłego stulecia charakteryzowała się największym potencjałem hodowlanym wśród krajów środkowej i wschodniej Europy, a udział materiału siewnego polskich odmian na krajowym rynku przekraczał 90% [Nicholson 2003]. Po zmianach systemu gospodarczego pozycja Polski w tym zakresie gwałtownie pogorszyła się. Liderami w środkowej i wschodniej Europie w produkcji nasion stały się przede wszystkim Węgry i Czechy. Największymi producentami nasion w Europie są Francja oraz Niemcy [Biuletyn informacyjny... 2013].

Hodowlą i nasiennictwem w Polsce zajmują się zarówno przedsiębiorstwa państwowe, jak i prywatne, krajowe i zagraniczne. Sektor hodowlano-nasienny w Polsce podlega ciągłym przeobrażeniom. W ostatnich latach zmiany te stały się głębsze i następują szybciej niż dotychczas. Nasiliła się konkurencja firm zagranicznych, które na wielu rynkach mają już dominujące znaczenie. Zmiany te były inspiracją do podjęcia badań dotyczących analizy sektora hodowlanego żyta ozimego w Polsce.

Celem pracy była analiza pozycji konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw hodowli roślin na rynku żyta ozimego w stosunku do zagranicznych firm hodowlanych. W warunkach gospodarki rynkowej szansę przetrwania i rozwoju mają tylko przedsiębiorstwa najlepsze, mające przewagę konkurencyjną. Przedsiębiorstwo staje się konkurencyjne, jeżeli oferowane przez nie dobra mają pożądane przez rynek właściwości, jakość oraz atrakcyjną cenę. Optymalnym kryterium wszechstronnej oceny przedsiębiorstwa może być konkurencyjność rozumiana jako właściwość, która określa możliwości przedsiębiorstwa do skutecznego utrzymania się i zdobywania rynków zbytu w warunkach oferowania przez konkurentów towarów nowych, lepszych i tańszych [Majchrzycki 2012].

Wybór do badań rynku żyta ozimego nie był przypadkowy. Żyto ozime w Polsce odgrywa istotną rolę w uprawie. W 2013 roku powierzchnia uprawy zbóż wyniosła około 7,5 mln ha, w tym żyto ozime było uprawiane na powierzchni około 1,2 mln ha, co stanowiło około 16% areалу uprawy zbóż [Rocznik statystyczny... 2013]. Jest to drugi gatunek w uprawie, ustępujący jedynie pszenicy ozimej. Zbiory żyta w 2013 roku wyniosły około 3,3 mln t [Rynek zbóż... 2013], żyto przeznaczano na cele spożywcze, a następnie na cele przemysłowe (produkcja etanolu) oraz spaszanie.

Material i metodyka badań

Analizy dokonano na podstawie danych pierwotnych i wtórnych. Dane wtórne pochodziły z materiałów publikowanych przez Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU), Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN), Główny Urząd Statystyczny (GUS), Agencję Nasienną Sp. z o.o. oraz publikacji poświęconych problematyce hodowlań-nasiennej i rynku zbóż. Ponadto, wykorzystano informacje pochodzące z wybranych krajowych i zagranicznych przedsiębiorstw hodowlań-nasiennych. Z uwagi na wymóg anonimowości nie podano nazwy tych przedsiębiorstw. Materiał z tych jednostek został zebrany przy wykorzystaniu metody wywiadu standaryzowanego przeprowadzonego z kierownictwem tych przedsiębiorstw oraz osobami odpowiedzialnymi za działalność marketingową. Zebrany materiał badawczy poddano analizie ilościowej i opisowej. Analizy te przeprowadzono w ujęciu poziomym i pionowym. Zakres czasowy analiz obejmował lata 2009-2013.

Wyniki badań

W ostatnich kilku latach liczba zarejestrowanych w Polsce odmian zbóż wzrosła. W 2009 roku w rejestrze było zarejestrowane 265 odmian, podczas gdy pięć lat później było to już 311, czyli ponad 17% więcej. Była to sytuacja korzystna dla rolników, którzy mogą wybrać odmiany, które najlepiej odpowiadają ich oczekiwaniom. Na podstawie danych w tabeli 1 można stwierdzić, że w analizowanym okresie najwięcej było zarejestrowanych odmian pszenicy ozimej i jęczmienia jarego.

Tabela 1. Liczba odmian zbóż w Rejestrze Odmian Roślin Uprawnych w latach 2009-2013
 Table 1. Number of cereals varieties in Register for Cultivar in years 2009-2013

Wyszczególnienie/Specification	Liczba odmian zbóż/Number of cereals varieties				
	2009	2010	2011	2012	2013
Żyto ozime/Winter rye	36	38	35	36	38
Pszenica ozima/Winter wheat	55	74	77	83	80
Jęczmień jary/Spring barley	53	55	48	53	60
Owies/Oat	31	34	31	30	31
Pszenica jara/Spring wheat	28	29	25	27	28
Pszenżyto ozime/Winter triticale	31	32	35	38	38
Jęczmień ozimy/Winter barley	20	22	26	27	27
Pszenżyto jare/Spring triticale	11	11	9	9	9
Razem zboża/Cereals total	265	295	286	303	311

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych COBORU [Lista opisowa... 2009, 2010, 2011, 2012, 2013]
 Source: own elaboration based on COBORU data [Lista opisowa... 2009, 2010, 2011, 2012, 2013]

Kolejne miejsca zajmowały żyto i pszenżyto ozime. Wśród zarejestrowanych w Polsce odmian żyta rolnicy mieli do wyboru odmiany z trzech grup: żyta populacyjnego, żyta mieszańcowego oraz żyta syntetycznego. Udział odmian populacyjnych był dominujący. W 2013 roku w rejestrze znajdowało się ich 20, podczas gdy odmian mieszańcowych było 16, a syntetycznych 2.

Analizując liczbę zarejestrowanych w Polsce odmian żyta ozimego w podziale na odmiany polskie i zagraniczne, można zauważyć nieznaczną przewagę odmian polskich (tab. 2). W 2010 roku udział odmian polskich w rejestrze wynosił 53%, w pozostałych latach wahał się między 57 a 58%.

Bardzo ważną kwestią z punktu widzenia dostępności kwalifikowanego materiału siewnego jest powierzchnia plantacji nasiennych, na których jest on produkowany. Analizując dane zawarte na rysunku 1 można zauważyć, że produkcja ta jest niestabilna w kolejnych latach. Rekordowa powierzchnia rozmnożeń wystąpiła w latach 2009 i 2013 – ponad 7500 ha. Duży spadek reprodukcji odnotowano w 2010 i 2011 roku. Było to spowodowane dekonjunkcją na rynku żyta, co przyczyniło się do spadku popytu na kwalifikowany materiał siewny żyta.

Tabela 2. Liczba odmian żyta ozimego w Rejestrze Odmian Roślin Uprawnych w latach 2009-2013

Table 2. Number of rye varieties in Register for Cultivar in years 2009-2013

Wyszczególnienie/Specification	Jedn./Units	Odmiany żyta ozimego/Winter rye varieties				
		2009	2010	2011	2012	2013
Odmiany polskie/Polish varieties	liczba/number	21	20	20	21	22
	%	58	53	57	58	58
Odmiany zagraniczne/Foreign varieties	liczba/ ilość/number	15	18	15	15	16
	%	42	47	43	42	42

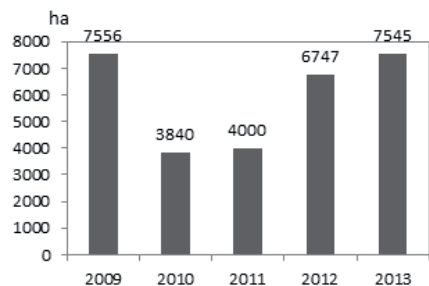
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych COBORU [Lista opisowa... 2013]

Source: own elaboration based on COBORU data [Lista opisowa... 2013]

Na podstawie wstępnych danych uzyskanych w przedsiębiorstwach hodowli roślin można się spodziewać, że w 2014 roku nastąpi spadek powierzchni reprodukcji żyta ozimego. Wynika to z tego, że jesienią 2013 roku sprzedano mniej kwalifikowanego materiału siewnego żyta ozimego do reprodukcji nasiennej niż rok wcześniej. Szacuje się, że spadek ten wyniesie około 20% i powierzchnia ta osiągnie poziom około 6000 ha. Spadek zainteresowania rolników kwalifikowanym materiałem siewnym żyta ozimego w 2013 roku wynikał m.in. z niskich cen skupu żyta, które wystąpiły po żniwach.

W ślad za liczbą odmian będących w rejestrze (tab. 2) idzie powierzchnia reprodukcji nasiennej, w której również przeważają odmiany polskie. Analizując dane zawarte w tabeli 3 można zauważyć, że udział odmian polskich w powierzchni reprodukcji nasiennej wynosił około 60%, poza rokiem 2012, w którym wzrósł do 69%. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że firmy zagraniczne prowadzą głównie reprodukcję odmian mieszańcowych (około 80%). Nasiona odmian mieszańcowych zyskują w Polsce coraz większą popularność. Są one 2-3-krotnie droższe od nasion populacyjnych, a to daje wyższą rentowność ich produkcji. Udział polskich odmian mieszańcowych w reprodukcji nasiennej w analizowanym okresie był znikomy i wynosił około 3%.

Proces hodowli nowej odmiany jest kapitałochłonny i czasochłonny. Od momentu wykonania krzyżówki form rodzicielskich do chwili wprowadzenia odmiany na rynek mija około 10-15 lat. Jeżeli chodzi o koszty hodowli, to są one zróżnicowane w zależności od rozmiarów prowadzonych prac hodowlanych, typu odmian (mieszańcowe, populacyjne czy syntetyczne) oraz ich efektów w postaci rejestracji nowych odmian. Szacuje się, że koszt wyhodowania jednej odmiany żyta populacyjnego w Polsce wynosi od 1,5 do 3 mln zł. Głównym źródłem pokrycia tych kosztów są wpływy z tytułu opłat licencyjnych, opłat od rozmnożeń własnych oraz częściowo sprzedaż materiału siewnego przez firmę hodowlaną.

Rysunek 1. Powierzchnia reprodukcji żyta ozimego w Polsce w latach 2009-2013

Figure 1. Area of winter rye multiplication in Poland in years 2009-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN

Source: own elaboration based on PIORiN data

Tabela 3. Reprodukacja żyta ozimego w Polsce w latach 2009-2013 w podziale na odmiany polskie i zagraniczne (powierzchnia zasiewów)

Table 3. Reproduction of winter rye in Poland in the years 2009-2013, broken down by Polish and foreign varieties (sown area)

Odmiany/ Varieties	Jedn./ Units	Powierzchnia reprodukcji/ Reproduction area [ha]				
		2009	2010	2011	2012	2013
Polskie/ Polish	ha	4593	2263	2484	4622	4476
	%	61	59	62	69	59
Zagraniczne/ Foreign	ha	2962	1578	1516	2125	3069
	%	39	41	38	31	41

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN

Source: own elaboration based on PIORiN data

Analizując poziom opłat licencyjnych stosowanych przez krajowe i zagraniczne firmy hodowlane można zaobserwować, że w latach 2009-2012 były one niższe w przypadku odmian polskich (tab. 4). W 2013 roku poziom ten wyrównał się i wynosił od 14 do 18 zł/ 100 kg nasion. Należy zwrócić uwagę, że stawki te dotyczą jedynie odmian populacyjnych. Odmiany mieszańcowe nie są produkowane w systemie licencyjnym, dlatego ich stawki nie są publikowane. Nie ma możliwości dokonania odpowiednich porównań. Można jedynie przypuszczać, że opłaty te są kilkakrotnie wyższe, na co wskazują wyższe ceny takich nasion.

Tabela 4. Poziom opłat licencyjnych na populacyjne odmiany krajowe i zagraniczne żyta ozimego za 100 kg nasion w latach 2009-2013

Table 4. Level of license fees for population of domestic and foreign winter rye varieties for 100 kg of seed in years 2009-2013

Wyszczególnienie/Specification	Opłaty licencyjne [zł/100 kg]/License fees [PLN/100 kg]				
	2009	2010	2011	2012	2013
Odmiany polskie/Polish varieties	12-15	12-15	12-15	12-18	14-18
Odmiany zagraniczne/Foreign varieties	14-18	14-18	14-18	14-18	14-18

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Agencji Nasiennej i firm hodowlanych

Source: own elaboration based on data of Seed Agency and breeding companies

Żyto ozime jest oferowane do sprzedaży w Polsce przez dziesięciu hodowców lub ich przedstawicieli (tab. 5). Są to cztery firmy polskie, w tym jedna prywatna oraz sześć zagranicznych. Największy udział w rynku w analizowanym okresie miała firma DANKO Hodowla Roślin Sp. z o.o. Jej udział w rynku żyta w 2013 roku wynosił 39,6%. Mimo ciągle dominującej pozycji rynkowej tej firmy, można zauważyć zmniejszenie się jej udziału, zwłaszcza w 2013 roku. Ponadto firma ta oferuje do sprzedaży mniej dochodowe odmiany populacyjne. Na uwagę zasługuje firma KWS Lochow Polska Sp. z o.o. Duże znaczenie tej firmy na rynku wynika z oferowania plennych odmian mieszańcowych i intensywnych działań marketingowych. Na uwagę zasługuje również Poznańska Hodowla Roślin Sp. z o.o., która swoją dobrą pozycję rynkową, zwłaszcza w 2012 i 2013 roku zawdzięczała odmianie żyta zielonkawego Pastar.

Tabela 5. Hodowcy żyta ozimego działający w Polsce w latach 2009-2013 (procentowy udział według powierzchni kwalifikacji plantacji nasiennych)

Table 5. Breeders of winter rye operating in Poland in 2009-2013 (% share by the surface of qualifications seed plantations)

Hodowca/Breeder	Udział według powierzchni kwalifikacji plantacji/ Share by the surface of qualifications seed plantations [%]				
	2009	2010	2011	2012	2013
DANKO Hodowla Roślin Sp. z o.o.	43,3	41,5	42,5	46,3	39,6
KWS Lochow Polska Sp. z o.o.	31,8	35,0	32,7	26,3	32,7
Poznańska Hodowla Roślin Sp. z o.o.	7,4	8,1	8,1	10,7	11,3
Hodowla Roślin Smolice Sp. z o.o.	6,2	6,8	6,3	3,9	5,6
Dickmann Seeds Polska Sp. z o.o.	2,0	0,7	1,3	1,2	4,5
Alicja Ramenda	3,9	2,6	5,2	7,5	2,8
Hydro Saatzucht				1,8	1,9
P.H. Petersen	1,8	0,7		1,2	1,4
Erhardt Eger	3,6	4,4	3,5	0,8	
FarmSaat Gesellschaft zum Sortementwicklung		0,3	0,4	0,2	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIORiN

Source: own elaboration based on PIORiN data

Wnioski

1. W analizowanym okresie występował ciągły wzrost liczby rejestrowanych w Polsce odmian zbóż – z 265 w 2009 roku do 311 w 2013 roku. Liczba zarejestrowanych odmian żyta w badanym okresie wahała się między 35 a 38. Rolnicy mieli do dyspozycji odmiany populacyjne, mieszańcowe i syntetyczne, co było korzystną sytuacją, gdyż mogą oni łatwo wybrać do uprawy odmianę, która najlepiej spełnia ich oczekiwania.
2. Pozycja konkurencyjna polskich przedsiębiorstw hodowli żyta w analizowanym okresie nie uległa pogorszeniu. Udział powierzchni reprodukcji nasiennej odmian żyta ozimego polskiej hodowli wynosił około 57-58%, poza rokiem 2013. Zaobserwowano wzrost popytu na zagraniczne odmiany mieszańcowe, które charakteryzują się wyższą plennością w stosunku do odmian populacyjnych.
3. Analizując poziom opłat licencyjnych odmian populacyjnych można stwierdzić, że do roku 2012 były one niższe w przypadku odmian polskich. W 2013 roku nastąpiło wyrównanie ich poziomów. Na nowe odmiany stawka ta wynosiła 18 zł za 100 kg nasion.
4. Dominującą pozycję na rynku żyta ozimego w Polsce miała firma DANKO Hodowla Roślin Sp. z o.o. Oferuje ona głównie mało dochodowe odmiany populacyjne. Na uwagę zasługuje również firma KWS Lochow Polska Sp. z o.o., która sprzedaje odmiany mieszańcowe.

Literatura

- Biuletyn informacyjny ISF*. 2013: ISF, www.wordseed.org.
- Lista opisowa odmian*. 2009, 2010, 2011, 2012, 2013: Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Słupia Wielka, 21-126.
- Majchrzycki D., Pepliński B. 2012: *Analiza pozycji konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw hodowli roślin na rynku materiału siewnego pszenicy ozimej*, *Logistyka*, 4/12, 1108.
- Nicholson J. 2003: *Co po przystąpieniu do Unii Europejskiej – polskie nasiennictwo w oczach zagranicznego eksperta*, www.serwisnasienny.pl.
- Rocznik statystyczny GUS* 2013: GUS, Warszawa, www.gus.gov.pl.
- Rynek zbóż*. 2013: IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRR, *Analizy Rynkowe*, nr 45, 35, 38.
www.agnas.pl.
www.coboru.pl.
www.piorin.gov.pl.

Summary

The aim of this study was to analyse the competition position of Polish breeding companies on winter rye market compare to foreign companies in years 2009-2013. It was found that in the analyzed period market position of Polish rye breeding companies in Poland is still dominant. Nevertheless, the market share of foreign companies is getting high. Noteworthy is mainly company KWS Lochow Polska Sp. z o. o., which manifests itself, inter alia, the amount of registered varieties and participation in the seed multiplication, especially hybrid rye.

Adres do korespondencji
dr inż. Dariusz Majchrzycki, dr inż. Benedykt Pepliński
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Zarządzania i Prawa
ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań
tel. (61) 848 71 09
e-mail: majchrzycki@up.poznan.pl; peplinski@up.poznan.pl